

Tomasz Krzyżowski

LECHICKI CZESŁAW (1906-2001) – PRASOZNAWCA, RELIGIOZNAWCA, HISTORYK

Czesław Lechicki urodził się 30 marca 1906 roku we Lwowie. Był synem Franciszka Wacława (1872–1938), radcy skarbowego, i Jadwigi z Kleiberów (1880–1919), nauczycielki muzyki. Od strony ojca miał mieć przodków ormiańskich. Naukę rozpoczął w domu pod kierunkiem rodziców, a następnie kontynuował na szczeblu gimnazjalnym w Zakopanem i we Lwowie. W latach 1924-1929 studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, uczęszczając na wykłady z filozofii, literatury, pedagogiki i historii. Na seminarium prof. Stanisława Łempickiego napisał rozprawę pt. *Mecenat Zygmunta III i życie umysłowe na jego dworze*, którą planował obronić jako doktorat jednak w wyniku zmian ustawowych i wprowadzeniu magisteriów, uzyskał tylko tytuł magistra. Niepowodzeniem zakończył się również starania Lechickiego o angaż na macierzystej uczelni, dlatego zrezygnował z kariery naukowej i zajął się zawodowo publicystyką. Podejmował problematykę Kościoła katolickiego oraz tematy z zakresu kultury umysłowej, historii i literatury. Do drugiej wojny światowej jego dorobek pisarski obejmował 672 teksty prasowe oraz 10 monografii książkowych.

Tematyką ormiańską zainteresował się zgoła przypadkowo. Redakcja „Gazety Kościelnej” poszukiwała autora szkicu historycznego na temat Kościoła ormiańskiego w Polsce. Lechicki wyraził chęć współpracy i przygotował artykuł pt. *Obrządek ormiański w Polsce. (Szkic informacyjny)*, opublikowany we wspomnianej gazecie w ośmiu częściach w 1927 roku. Tekst został przyjęty z zainteresowaniem przez arcybiskupa ormiańskiego Józefa Teodorowicza, który zachęcił Lechickiego do opracowania monografii archidiecezji ormiańskiej. Książka pt. *Kościół ormiański w Polsce. (Zarys historyczny)* ukazała się w 1928 roku. Autor zaprezentował zwięzły szkic dziejów Armenii i narodu ormiańskiego, losy Ormian polskich oraz najistotniejsze fakty z historii Kościoła ormiańskiego w Polsce. W porządku chronologicznym przedstawił struktury i instytucje kościelne, scharakteryzował ordynariuszy, duchowieństwo i wiernych. Zebrał ponad 50 pozycji bibliograficznych, które poddał krytycznej analizie; nie zdecydował się jednak na kwerendę w archiwach kościelnych i państwowych Lwowa, które miał wszakże w zasięgu ręki. Do książki załączył kalendarium z periodyzacją ważniejszych wydarzeń, wykaz biskupów ormiańskich i ich portrety oraz mapę z zasięgiem terytorialnym archidiecezji. Książka Lechickiego została przyjęta bardzo pozytywnie zarówno w środowisku ormiańskim, jak również w kręgach historyków i publicystów. Ukazało się sporo recenzji podkreślających poziom merytoryczny wydawnictwa i zachęcających do lektury. Recenzenci docenili swobodę wypowiedzi oraz przystępną i zrozumiałą prezentację

faktów historycznych. Zwracali uwagę na konwencję pracy Lechickiego, która oscylowała między ujęciem stricte naukowym, a publicystycznym, co stanowiło jej niewątpliwy walor. Podkreślali dobry styl literacki, dbałość o szczegóły i wyważone sądy na temat poruszanych zagadnień i postaci. Synteza Lechickiego była pierwszym studium historycznym o Kościele ormiańskim w Polsce na poziomie naukowym. Choć praca nie wyczerpywała zagadnienia i pomijała praktycznie zupełnie źródła archiwalne, to jednak stała się wówczas głównym kompendium wiedzy o Kościele ormiańskim w Polsce opisującym jego dzieje od średniowiecza do czasów współczesnych autorowi. Służyła zarówno amatorom pragnącym poszerzyć swoje horyzonty jak i historykom Kościoła. Wypełniła dotkliwą lukę w opracowaniach historycznych, a autorowi zapewniła poczesne miejsce w polskiej historiografii ormiańskiej. W swojej książce Lechicki postulował przekład na język polski ważnych źródeł z języka ormiańskiego dotyczących Ormian polskich, które nie były obecne w polskiej literaturze przedmiotu.

Lechicki chętnie chwycił za pióro, komentując bieżące wydarzenia z życia Kościoła ormiańskiego w Polsce. Teksty z tematyki ormiańskiej publikował w czasopiśmie „Posłaniec św. Grzegorza”, koncentrując się na biografistyce. Jeden z artykułów poświęcił duchowieństwu lwowskiej archidiecezji ormiańskiej w XIX wieku, prezentując skład personalny, działalność oraz biografie zasłużonych postaci. Osobny artykuł dotyczył elekcji ormiańskiego sufragana z XVIII wieku Jana Tobiasza Augustynowicza. Opublikował także biografie duchownych ormiańskich: arcybiskupa lwowskiego Mikołaja Isakowicza (1824-1901), ks. Jakuba Manugiewicza (1754-1834), biskupa warszawskiego pochodzenia ormiańskiego, ks. Kajetana Kajetanowicza (1817-1900), filantropa i wychowawcy młodzieży oraz ks. Bogdana Dawidowicza (1858-1933), duchownego ormiańskiego i armenisty. Pod koniec lat 20. XX wieku Lechicki zrezygnował ze współpracy z redakcją „Posłańca św. Grzegorza” oraz zmieniał swoje zainteresowania badawcze i publicystyczne. Tematyka ormiańska była w jego twórczości trwającym kilka lat epizodem.

Głośnym echem w Polsce odbiła się w tym czasie jego książka *Przewodnik po beletryście* (Poznań 1935), w której zamieścił analizy utworów literackich. Zawarte w niej bardzo krytyczne opinie i sądy, urągające postaciom cieszącym się w polskim establishmencie statusem autorytetów, sprowadziły na autora falę krytyki, także ze strony Kościoła katolickiego, z którym mocno był związany. Lechicki zerwał z katolicyzmem, przeszedł na protestantyzm i zmienił swój światopogląd, nie szczędząc teraz słów krytyki pod adresem ludzi Kościoła. Stał się odtąd wziętym publicystą protestanckim.

W czasie drugiej wojny światowej aktywnie uczestniczył w życiu religijnym wspólnot protestanckich we Lwowie. W okresie okupacji sowieckiej podjął próbę powrotu do swoich zainteresowań naukowych. W 1941 roku uzyskał stypendium i rozpoczął pod

auspicjami Akademii Nauk ZSRR badania naukowe do publikacji *Historia kolonii ormiańskiej w Zachodniej Ukrainie i w Polsce*, których jednak nie zdołał sfinalizować. W latach okupacji niemieckiej przygotowywał do chrztu św. grupę konwertytów z judaizmu, jako pomocnik pastora metodystycznego. Jednocześnie uczęszczał na spotkania baptystów i adwentystów.

Od czerwca 1946 roku Lechicki mieszkał znów w Krakowie. W dalszym ciągu uprawiał publicystykę m.in. w prasie protestanckiej. W latach 1946-1951 pracował w redakcji miesięcznika „Pielgrzym Polski”, wydawanego przez Kościół Metodystów. Opracowywał także publikację dotyczącą papieżstwa, która miała się ukazać w wydawnictwie «Książka i Wiedza» jednak tekst nie uzyskał aprobaty wydawcy. W 1953 roku rozpoczął współpracę z Zakładem Historii Czasopiśmiennictwa Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, a w 1956 roku z Ośrodkiem Badań Prasoznawczych, gdzie odpowiadał za przygotowanie *Słownika publicystów i dziennikarzy polskich*. Ogłosił szereg rozpraw naukowych z prasoznawstwa. Równolegle współpracował z redakcją *Polskiego Słownika Biograficznego*, do którego napisał kilkadziesiąt biogramów ludzi prasy i protestantów. Jego obszerna rozprawa poświęcona prasie katolickiej w Polsce pozostała w maszynopisie. Od roku 1953 do 1988 współpracował Lechicki z komunistyczną służbą bezpieczeństwa, dla której przygotowywał analizy sytuacji Kościoła katolickiego i charakterystyki jego hierarchów, m. in. kardynałów Karola Wojtyły i Stefana Wyszyńskiego.

W okresie powojennym Lechicki tematykę ormiańską podejmował sporadycznie. Opublikował jedynie w „Naszej Przeszłości” krótki życiorys arcybiskupa Izaaka Isakowicza oraz dwa polemiczne teksty na temat ormiańskiego ziemianina i pamiętnikarza, Mariana Rosco Bogdanowicza, komentując i uzupełniając informacje z jego życiorysu. Jako recenzent *Polskiego Słownika Biograficznego* w 1964 roku zablokował druk biogramów zasłużonych księży ormiańskich: Kajetana Kajetanowicza (1817-1900) oraz Dionizego Kajetanowicza (1878-1954), opracowane przez Michała Bohosiewicza. Działalność i dokonania duchownych na rzecz środowiska ormiańskiego uznał za mało znaczące i niezastługujące na publikację. Negatywne stanowisko zajął Lechicki także wobec twórczości arcybiskupa Józefa Teodorowicza podważając wartość jego prac, zwłaszcza trzytomowej publikacji o życiu Jezusa Chrystusa.

Czesław Lechicki zmarł 19 marca 2001 roku i pochowany został na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Był człowiekiem niezwykle czytany, rzadko spotykanym erudytą, o szerokich zainteresowaniach i znaczącym dorobku piśmienniczym.

Publikacje Czesława Lechickiego dotyczące Ormian:

Aferzysta Marian Rosco Bogdanowicz, „Studia Historyczne”, 20, 1977, z. 1, s. 125-128; *Arcybiskup I[zaak] M[ikołaj] Isakowicz (1824-1901)*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 1, 1927, nr 4, s. 4-10; *Duchowieństwo ormiańskie b[yłej] Galicji w latach: 1874 i 1892*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928, nr 8-9, s. 7-13; *Isakowicz Iza[a]k Mikołaj*, „Nasza Przeszłość”, 19, 1964, s. 237-240; *Kościół ormiański w Polsce. (Zarys historyczny)*, Lwów 1928; *X. D. Kajetanowicz*, „Katedra ormiańska i jej otoczenie. (przewodnik)”, „Gazeta Kościelna”, 34, 1927, nr 27, s. 318-319 [rec.]; *Marian Rosco-Bogdanowicz*, *Wspomnienia, t. 1-2*, Kraków 1959, „Małopolskie Studia Historyczne”, 2, 1959, z. 2, s. 142-144 [rec.]; *Nieznany opis pierwszej wolnej elekcji sufragana orm[iańskiego] we Lwowie 1711 roku*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928, nr 10-11, s. 44-50; *Obrządek ormiański w Polsce (szkic informacyjny)*, „Gazeta Kościelna”, 34, 1927, nr 22, s. 253-256, nr 23, s. 267-270, nr 24, s. 277-281, nr 25, s. 289-292, nr 26, s. 302-306, nr 27, s. 314-317, nr 28, s. 322-324, nr 29, s. 330-333; *Pierwszy sufragan warszawski ks. dr M[ikołaj] J[an] Manugiewicz (1754-1834)*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928, nr 16-17, s. 123-124; *Śp. X. Infulat B. Dawidowicz. (Wspomnienie pośmiertne)*, „Gazeta Kościelna”, 40, 1933, nr 10, s. 115-116; *Współtwórca Zakł[adu] im. Torosiewicza ks. infulat Kajetan Kajetanowicz (1817-1900)*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928, nr 13-15, s. 90-95; *Złote myśli z kazań arcybiskupa Teodorowicza*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928, nr 8-9, s. 17-19.

Bibliografia:

A. Buczko, *Cz. Lechicki, Kościół ormiański w Polsce (zarys historyczny)*, Lwów 1928, „Posłaniec św. Grzegorza”, 2, 1928), nr 16-17, s. 128-130 [rec.]; S. Dziki, M. Glogier, *Czesław Lechicki (1906-2001) – religioznawca, prasoznawca*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, 4, 2001, z. 2, s. 367-373; *Już wyszła z druku praca Czesława Lechickiego „Kościół ormiański w Polsce” (zarys historyczny)*, „Posłaniec św. Grzegorza”, 1, 1927, nr 7, s. 15; C. Lechicki, *Droga do prawdy. Kartki z pamiętnika religijnego*, „Strażnica Ewangeliczna”, 4, 1949, nr 19, s. 8-12; S. Dziki, P. Dubiel, *Czesław Lechicki (ur. 30.03.1906 we Lwowie, zm. 19.03.2001 w Krakowie)*, „Zeszyty Prasoznawcze”, 2001, nr 1-2, s. 160-163.

Archiwum Fundacji Kultury i Dziedzictwa Ormian Polskich w Warszawie: Korespondencja arcybpa J. Teodorowicza, sygn. 132/1303/420 (listy Teodorowicza do Cz. Lechickiego z l. 1932 i 1933); sygn. 125 (telegram Cz. Lechickiego po śmierci Teodorowicza do kapituły ormiańskokatolickiej we Lwowie, 1938); Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie: spuścizna archiwalna Cz. Lechickiego; Instytut Pamięci Narodowej, Oddział w Krakowie: sygn. IPN Kr 00100/461/D, IPN Kr 00100/461/J (teczki personalne Cz. Lechickiego, jako tajnego współpracownika Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych pseud. „Nil”).